

СТРАТЕГІЧНІ ПРІОРИТЕТИ УКРАЇНИ НА МІЖНАРОДНОМУ РИНКУ ПОСЛУГ

З'ясовано проблеми та визначено пріоритети економічної політики України на міжнародному ринку послуг. Досліджено переваги та недоліки можливих варіантів регіональної інтеграції, а саме поглибленої економічної інтеграції України з ЄС або вступу до Митного союзу з Росією, Білоруссю та Казахстаном. Наголошено на доцільності збереження багатостороннього підходу, що сприятиме диверсифікованій регіональній структурі торгівлі, яка однозначно є стабілізуючим фактором для відкритої економіки України.

Ключові слова: зовнішня торгівля послугами, регіональна інтеграція, зона вільної торгівлі, Митний союз.

Постановка проблеми. Глобалізація світогосподарських зв'язків зумовлює динамічний розвиток світового ринку послуг як складової міжнародних економічних відносин поряд зі світовими ринками капіталу, товарів, робочої сили та інтелектуальної власності. Тому виняткової актуальності набувають проблеми входження України до системи світового ринку послуг, що потребує пошуку дієвих напрямків, способів, форм і механізмів інтегрування вітчизняних ринків послуг у європейське та світове бізнесове середовище.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми становлення й розвитку українського ринку послуг та його інтеграції у світову інституційну систему досліджено у працях вітчизняних аналітиків В. Будкіна, І. Бураковського, В. Геєця, Р.Заблоцької, Ю. Макогона, О. Нестеренка, В. Новицького, Ю. Пахомова, А. Поручника, О. Рогача, А. Румянцева, В. Сіденка, А. Філіпенка, О. Шниркова. Публікації згаданих авторів присвячені дослідженню регулювання світової торгівлі товарами, інвестиціями та послугами, зокрема механізму регулювання світогосподарських зв'язків, тенденціям міжнародної торгівлі товарами та послугами, становленню та розвитку інтеграційних угруповань, діяльності багатонаціональних компаній, ролі та місця міжнародних торговельних організацій у світогосподарських процесах. Водночас, існує потреба у розробці підходів і рекомендацій щодо підвищення ефективності участі України у ринку послуг з урахуванням її стратегічних пріоритетів та конкурентних переваг.

Метою публікації є визначення й обґрунтування стратегічних пріоритетів економічної політики України на міжнародному ринку послуг.

Викладення основного матеріалу дослідження.

Формування будь-якої економічної політики включає однозначне і чітке визначення цілей відповідно до стратегічних пріоритетів; розробку стратегій для їхнього досягнення; оцінку потенціалу і можливостей його підвищення для досягнення поставлених цілей та завдань. Враховуючи це, стратегічні пріоритети України на міжнародному ринку послуг повинні впливати із: стратегічних пріоритетів розвитку економіки України загалом, сучасних тенденцій розвитку міжнародного ринку послуг та специфіки розвитку окремих галузевих ринків.

Серед пріоритетів загальноекономічного характеру найважливішими для розвитку ринку послуг є адаптація економіки України до умов СОТ та інтеграція у ЄС; формування повноцінної інституційної структури ринкової економіки; підвищення конкурентоспроможності української економіки на світових ринках у зв'язку із членством у СОТ; формування національної інноваційної системи і на цій основі загальнодержавна переорієнтація на науково-технологічний варіант економічного зростання; забезпечення реалізації факторних переваг України; активна участь у створенні європейських та євразійських транспортних коридорів; протидія неконтрольованому іноземному економічному проникненню і всебічний захист економічного суверенітету. Названі пріоритети тісно пов'язані між собою і впливають один із одного, тому механізми для їх реалізації повинні складати єдину систему державної політики на макро-, мезо- та мікрорівнях.

Членство України у СОТ і стратегічна орієнтація на інтеграцію до ЄС потребують глибокого дослідження бар'єрів у торгівлі послугами України і проблем лібералізації обміну на її ринках послуг, аналізу стану інституційного забезпечення цих процесів, регулювання ринків

послуг у межах СОТ, виявлення проблем, які необхідно вирішити Україні у цьому напрямку. Оцінка наслідків вступу України до СОТ, здійснена Українським центром економічних і політичних досліджень ім. О. Разумкова [1], показала, що практично для всіх галузей послуг переважаючими будуть позитивні наслідки, а саме: висока ймовірність переважання позитивних наслідків - для галузей телекомунікаційних, туристичних, страхових, поштових, банківських послуг, послуг трубопровідного транспорту та розвитку фондових ринків; певна ймовірність переважання позитивних наслідків - для галузей ріелторських, освітніх, медичних послуг, послуг морського та залізничного транспорту; можливий баланс між позитивними і негативними наслідками - для галузей послуг енергопостачання та авіаційного транспорту.

Аналіз основних положень ГАТС дозволяє виявити три групи проблем, які необхідно розв'язати Україні у зв'язку із членством в СОТ:

- проблеми статистичного обліку послуг. У статистиці послуг України враховується головним чином транскордонна торгівля, тоді як інші способи поставки фактично випадають із зовнішньоторговельної статистики. Точний статистичний облік другого, третього і четвертого способів поставки послуг дає змогу уточнити специфічні зобов'язання України у складі СОТ;

- проблема гармонізації правового регулювання торгівлі послугами згідно із ГАТС СОТ. Підходи, розроблені в ГАТС, до таких питань як загальні та конкретні зобов'язання, необхідність реформування національного законодавства у сфері торгівлі послугами, надзвичайні захисні заходи у галузях послуг, субсидії та інші обмежуючі для іноземних інвесторів заходи у цьому секторі вказують на напрямки, за котрими має удосконалюватися, а в деяких сферах і створюватися законодавча база України. У 2006-2009 рр. здійснено низку заходів щодо приведення законодавства України у сфері послуг у відповідність до положень ГАТС СОТ. Зокрема, внесено зміни до законів, що стосуються підгалузей видавничих послуг, страхових, банківських, адвокатських та інформаційних послуг, інтелектуальної власності, а також режимів, що надаються зарубіжним компаніям-постачальникам послуг;

- проблема підвищення конкурентоспроможності України на міжнародному ринку послуг. Чинниками, що стримують присутність українських компаній на цьому ринку, є: невизначеність при плаваючих валютних курсах; дискримінаційні та недискримінаційні обмеження, які іноді встановлюють місцеві уряди; валютні проблеми; великі витрати на адаптацію маркетингового комплексу; зростання впливу

ТНК на міжнародному ринку послуг; недостатньо розвинуті технології надання послуг та якості останніх; нерозвиненість інституційної бази міжнародної торгівлі послугами. Вступ України до СОТ, відкриття національних ринків послуг для конкуренції з боку решти країн-членів ще більше загострили проблему зміцнення конкурентних переваг вітчизняних провайдерів [2].

Розв'язання цих проблем сприятиме зміцненню позицій України в міжнародній торгівлі послугами у складі СОТ, членство у якій дає можливість не лише кількісно збільшити обсяги експорту послуг, а й змінити його структуру, забезпечити передбачуваний розвиток торговельно-економічних стосунків з основними партнерами (ЄС, країнами ЦСЄ та СНД, що перебувають на різних етапах приєднання до СОТ).

За роки незалежності Україна значно переорієнтувала свої торговельні потоки за рахунок послаблення зв'язків з СНД і активізації їх з іншими партнерами, зокрема ЄС та Азією. Виходячи з цього, цікаво дослідити, як у майбутньому зміни в торговельних режимах зможуть вплинути на економіку України.

Щоб прийняти рішення на користь вступу до того чи іншого об'єднання, необхідно з'ясувати плюси та мінуси двох варіантів регіональної інтеграції, що постали в даний час перед Україною, а саме: більш глибокої економічної інтеграції з ЄС або вступу в Митний союз з Росією, Білоруссю та Казахстаном.

Офіційні переговори між Україною та ЄС щодо створення зони вільної торгівлі (ЗВТ) було розпочато в лютому 2008 р., майже відразу ж після того, як Генеральна рада СОТ заявила про успішне завершення переговорів з Україною щодо членства, а неофіційні консультації розпочалися на кілька років раніше. Спрямована на зміцнення двосторонніх торговельно-економічних відносин і забезпечення конкуренції, ЗВТ має забезпечити поступове здійснення вільного пересування товарів, послуг, капіталу і робочої сили.

За даними керівних органів ЄСЗ, ЗВТ Україна-ЄС має стати першою з "глибоких і всебічних" торговельних угод нового типу, що охоплюють широкий спектр пов'язаних з торгівлею питань ("всебічна") і спрямованих на ліквідацію внутрішніх ("behind the border") перешкод щодо торгівлі на основі процесів нормативного узгодження, тим частково відкриваючи / поширюючи внутрішній ринок ЄС для України ("глибока").

На нашу думку, за умови поглибленої вільної торгівлі між Україною та Європейським Союзом (ЗВТ+) обидві сторони отримають потужний стимул розвитку економік, оскільки реформи, що стосуються зовнішньоторговельної діяльності,

будуть також сприятливими для інших галузей - поліпшення бізнес-середовища в країні, збільшення іноземних інвестицій, вдосконалення внутрішнього ринку. Можливі економічні втрати неефективних виробників буде сповна компенсовано зростанням прибутків інших виробників, підвищенням добробуту населення та відкриттям нових можливостей розвитку бізнесу в Україні.

Укладення Угоди про вільну торгівлю між Україною та Європейським Союзом доцільне лише у разі перевищення позитивних наслідків над затратами на розроблення та впровадження Угоди. Ці наслідки можна поділити на три групи: економічні; соціальні; вплив на довкілля. Тобто, ЗВТ+ у сфері поліпшення умов торгівлі не матиме прямого впливу на якість довкілля, проте можливий опосередкований вплив через розширення виробництва певними галузями економіки, розвиток яких однозначно прискориться після створення ЗВТ.

Соціальні наслідки впровадження ЗВТ+ залежатимуть від досягнених економічних результатів, адже обсяг ресурсів, спрямованих на вирішення соціальних питань, залежатиме безпосередньо від національного доходу.

Економічні наслідки впровадження ЗВТ+ можна наближено описати змінами макроекономічних показників: ВВП; індексу споживчих цін; обмінного курсу; балансу торгівлі товарами та послугами; державними фінансами; рівнем безробіття.

Не застосовуючи моделей економіки України та не маючи визначеності щодо початкових умов, які складуться в Україні та у світі на момент набуття чинності Угодою про поглиблену вільну торгівлю, можна провести лише якісний (не кількісний) аналіз наслідків створення ЗВТ+ (табл. 1).

Зміни, до яких призведе створення ЗВТ+ у питанні сприяння торгівлі,

стосуватимуться економічних інтересів багатьох зацікавлених сторін.

Майже для кожної групи інтересів ЗВТ+ матиме і позитивні, і негативні наслідки, причому нерідко сприятлива для одних реформа виявлятиметься гальмівною для інших (табл. 2).

Тому знаходження оптимального балансу між інтересами всіх груп є неодмінною умовою доцільності запровадження ЗВТ+ між Україною та ЄС. Отже, кількісні оцінки підтверджують, що вигоди від ЗВТ, як правило, вищі, ніж витрати, хоча останні повинні бути обов'язково враховані, а також пом'якшені, у тому числі за рахунок залучення технічної допомоги ЄС. Проведено декілька досліджень оцінки зростання добробуту в Україні завдяки створенню ЗВТ з ЄС, і всі вони вказують на те, що поглиблена ЗВТ призведе до

вищого рівня добробуту, в основному завдяки гармонізації стандартів та заходів спрощення торговельних процедур. Конкретні вигоди варіюються від 1,0-2,0 % до 4,0-7,0% додаткового приросту добробуту в залежності від сформульованих сценаріїв [3].

З іншого боку, формування Митного союзу між Росією, Білоруссю та Казахстаном розпочато 1 січня 2010 р. із запровадженням спільних тарифів. Наступний значний крок був запланований на 1 липня 2010 р., коли набув чинності Митний кодекс Митного союзу та активізується діяльність Комісії Митного союзу, а також буде скасоване митне оформлення товарів, що мають походження з країн-членів. Слід підкреслити, що цей Митний союз, у першу чергу, зорієнтований на торгівлю товарами, залишаючи в стороні торгівлю у сфері послуг та інші пов'язані з торгівлею питання, які на сьогодні генерують найбільше пов'язане з торгівлею підвищення добробуту.

Цей тристоронній Митний союз виглядає як продовження попередньої ініціативи з регіональної інтеграції, а саме: створення Єдиного економічного простору (ЄЕП) між Росією, Україною, Казахстаном і Білоруссю, запровадженого в 2003 р. Як впливає з угоди, ЄЕП була спрямована на створення Митного союзу між його членами задля спільної торговельної політики. Тим не менше, члени ЄЕП - особливо Україна - мали інше сприйняття бажаного прогресу в інтеграції: тоді як Україна наполягала на поступовій інтеграції зі створенням на першому етапі ЗВТ без вилучень, Росія прагнула прискорення процесу інтеграції. Зазначені розбіжності перешкоджали реалізації проекту ЄЕП.

З урахуванням наявних ЗВТ між Україною і Росією, Білоруссю і Казахстаном і вузької зосередженості Митного союзу на питаннях торгівлі товарами, потенційні вигоди від членства в Митному союзі для України доволі обмежені. Серед основних переваг могли б бути такі:

- Якщо пільгові ціни на газ розглядаються в пакеті з членством у Митному союзі, Україна могла б укласти угоду, що передбачала б зниження цін на імпорт газу [4];

- Якщо усунення російського експортного мита на нафту розглядається в пакеті з членством у Митному союзі, Україна може отримати дешевшу сиру нафту. Тим не менше, досвід Білорусі, для якої зниження або усунення цього мита було одним з основних економічних інтересів, показав, що експортні мита навряд чи будуть включені до угод про Митний союз.

Малоймовірно, що Україна отримає помітні економічні переваги від приєднання до Митного союзу. Крім того, дешевші енергоресурси (якщо

Оцінка впливу ЗВТ+ у сфері сприяння торгівлі [3, с. 54]

Економічний показник	Характер впливу	Опис впливу
ВВП	↑	ВВП України зростатиме: поліпшення доступу до ринків ЄС стимулюватиме нарощення виробництва української продукції. Підвищення конкуренції на внутрішньому ринку призведе до ефективнішого використання ресурсів
Індекс споживчих цін	↑	Зростання ІСЦ уповільниться: посилення конкуренції з імпоротною продукцією стимулюватиме українських виробників стримувати підвищення цін на їхню продукцію; зниження вартості імпортних операцій дасть змогу здешевити продукцію, що ввозиться з ЄС
Обмінний курс	↑	Курс гривні стане гнучкішим: впровадження ЗВТ+ сприятиме переходу України до режиму вільно конвертованої гривні. Збільшення надходжень іноземної валюти завдяки зростанню експорту позитивно впливатиме на утвердження гривні як міцної валюти в умовах відмови від системи фіксованих валютних курсів
Баланс торгівлі товарами та послугами	↑↓	Зниження торгових бар'єрів стимулюватиме збільшення руху товарів між країнами в обох напрямках. Інтенсивність нарощення експорту чи імпорту залежатиме від швидкості просування реформ і готовності країн зменшити протекціоністські заходи
Державні фінанси	↓	Підготовка та здійснення реформування митниці, розроблення та впровадження нових стандартів і правил походження товарів потребуватимуть підвищення державних витрат. Скасування імпортних мит на європейську продукцію призведе до зменшення доходів до бюджету
Рівень безробіття	—	Збільшення кількості робочих місць на експортоорієнтованих підприємствах буде компенсовано скороченням виробництва на найменш ефективних підприємствах, що не витримають посилення конкуренції. Обидва процеси відбуватимуться одночасно та будуть порівнянними за інтенсивністю

"?" - позитивний вплив; "?" - негативний вплив, "?" - суперечливий вплив, "=" - незначний вплив або його відсутність.

вони будуть надані) подовжать енергетичну залежність країни та можуть завадити проведенню реформ у сфері енергозбереження та диверсифікації енергоджерел, роблячи економіку менш конкурентоспроможною у довгостроковій перспективі.

Водночас, якщо Україна приєднається до Митного союзу, вона, скоріш за все, додаткових витрат. Як член СОТ, Україна зобов'язалась

зв'язати імпортні тарифи і перегляд цих зобов'язань теоретично можливе, але затратне, оскільки інші країни-члени СОТ мають право вимагати компенсації втрат, зазначених через зміни у зобов'язаннях. Отже, щоб оцінити витрати, яких зазнає Україна від приєднання до Митного союзу, необхідно зробити припущення щодо Митного союзу з Україною. Якщо буде використовуватись зв'язаний тариф України, тоді

Вплив підписання Угоди про поглиблену вільну торгівлю на різні групи інтересів

Група інтересів	Позитивні наслідки	Негативні наслідки
Держава	Здійснення внутрішніх реформ – митниці, стандартизації й оцінки відповідності з частковою компенсацією вартості Євросоюзом Зменшення адміністративних витрат на роботу митниці та інших державних органів Подолання корупції на митниці та в державних органах сертифікації Зростання експорту до ЄС і третіх країн, поліпшення торговельного балансу	Зменшення надходжень митних зборів до бюджету Витрати на гармонізацію стандартів Витрати на перекваліфікацію фахівців зі стандартизації товарів і митного оформлення Витрати на переобладнання технічних лабораторій і митниць
Споживачі	Здешевлення європейської продукції на українському ринку Вища якість вітчизняної та імпортованої продукції Швидкий вихід нових товарів на ринок	
Експортери	Набуття конкурентних переваг порівняно з іншими експортерами до ЄС Здешевлення української продукції на європейських ринках Зростання якості української продукції Заощадження коштів і часу на експортні операції Потенційне розширення ринків збуту у третіх країнах	Можливе подорожчання ресурсів на внутрішньому ринку внаслідок збільшення їхнього експорту до ЄС Потреба пристосовуватися до нових стандартів продукції, впровадження систем контролю якості
Імпортери	Здешевлення товару на українському ринку Зменшення часу, що витрачається на митний огляд товару та супровідні процедури Ефективніше реагування на зміни кон'юнктури на внутрішньому ринку	Посилення конкуренції з українськими виробниками
Виробники, що орієнтуються на внутрішній ринок	Добровільне підвищення якості продукції. Здешевлення інвестиційних товарів Можливість швидкого виходу на зовнішні ринки в разі несподіваної зміни кон'юнктури внутрішнього ринку (уникнення кризи надвиробництва)	Зростання конкуренції з боку європейських виробників Можливе подорожчання ресурсів на внутрішньому ринку внаслідок збільшення їхнього експорту до ЄС Затрати на пристосування до нових стандартів, технічне переоснащення виробництва
Російські торговельні партнери	Імпорт якіснішої продукції з України Спрощення митних процедур стосуватиметься всіх, а не тільки європейських торговельних партнерів	Посилення конкуренції з якіснішою українською продукцією Унеможливлення створення

Україна не порушить своїх тарифних зобов'язань. У той же час, якщо за основу буде взятий діючий перелік тарифів Митного союзу, Україні доведеться погоджувати ці зміни з усіма зацікавленими членами СОТ та виплачувати компенсації, оскільки імпортні тарифи Митного

союзу часто перевищують відповідні ставки зв'язаного тарифу в Україні.

Крім того, вищі імпорتنі тарифи у Митному союзі означають, що Україна (в разі приєднання) зіткнеться з більш високою вартістю імпорту та змінами у регіональних торгівельних потоках на користь Росії, Білорусі та Казахстану, що може призвести до відхилень торгівлі (trade diversion). Враховуючи те, що ЄС є великим постачальником інвестиційних товарів і товарів тривалого використання в Україну, дорожчий імпорту з ЄС спричинить уповільнення темпів модернізації та перешкоджатиме довгостроковому економічному розвитку.

До того ж, членство у Митному союзі з Росією, Білоруссю та Казахстаном навряд чи буде сумісне з продовженням переговорів щодо створення поглибленої ЗВТ з ЄС, оскільки Митний союз має власну Комісію, яка уповноважена проводити переговори щодо регіональної інтеграції із зовнішніми партнерами від імені держав-членів союзу. Підсумовуючи, можна сказати, що з економічної точки зору участь України у Митному союзі з Росією, Білоруссю та Казахстаном видається нераціональною.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Поглиблена ЗВТ з ЄС і Митний союз з Росією, Білоруссю та Казахстаном є несумісними одне з одним. Україна отримає чистий довгостроковий вигравш у добробуті у випадку запровадження поглибленої ЗВТ з ЄС, тоді як участь у Митному союзі з Росією, Білоруссю та Казахстаном призведе, скоріш за все, до чистого зменшення добробуту.

Стратегічний інтерес України полягає у поглибленні економічних відносин з Росією, Білоруссю та Казахстаном в рамках ЗВТ. Щодо відносин з нещодавно створеним Митним союзом, Україні варто поглиблювати зв'язки з ним у рамках зони вільної торгівлі.

Список літератури

1. Сіденко В., Барановський О. Україна і світова організація торгівлі: як збільшити плюси і зменшити мінуси? [Електр. ресурс]; Український центр економічних і політичних досліджень імені Олександра Разумкова. - Режим доступу: <http://www.uceps.org>.
2. Мельник А., Мельник Ю. Актуальні проблеми діяльності України на міжнародних ринках послуг у контексті вступу до СОТ // Вісник Тернопільської академії народного господарства. - Тернопіль, 2008. - Вип. 5, ч. 1. - С. 35-44.
3. Оцінка наслідків угоди про вільну торгівлю між Україною та ЄС // Міжнародний центр перспективних досліджень, 2007. - 319 с.
4. Бураковський І., Мовчан В. Зона вільної торгівлі з ЄС та Митний союз з Росією, Білоруссю та Казахстаном: чи можлива інтеграція України в обидва об'єднання одночасно // Фонд ім. Фрідріха Берта: Представництво в Україні. Відносини Україна-ЄС: в умовах сучасних викликів. - С.10-16

Анотація

Оксана Гаврилюк, Руслана Білик

СТРАТЕГИЧЕСКИЕ ПРИОРИТЕТЫ УКРАИНЫ НА МЕЖДУНАРОДНОМ РЫНКЕ УСЛУГ

Выявлены проблемы и определены приоритеты экономической политики Украины на международном рынке услуг. Исследованы преимущества и недостатки возможных вариантов региональной интеграции, а именно углубленной экономической интеграции Украины с ЕС или вступления в Таможенный союз с Россией, Белоруссией и Казахстаном. Отмечено целесообразность сохранения многостороннего подхода, что будет способствовать диверсифицированной региональной структуре торговли, которая однозначно является стабилизирующим фактором для открытой экономики Украины.

Ключевые слова: внешняя торговля услугами, региональная интеграция, зона свободной торговли, Таможенный союз.

Summary

Oksana Gavrilyuk, Ruslana Bilyk

**UKRAINE'S STRATEGIC PRIORITIES
IN THE INTERNATIONAL SERVICES MARKET**

In this article, we have considered key issues of the Ukrainian economic policy in the international services market and determined potential policy objectives and priorities. We have researched potential positives and considerations of various strategic options in regional integration of Ukraine, particularly of deepening economic integration with the EU or joining the Custom Union between Russia, Belorussia and Kazakhstan. We have focused on maintaining a multi-polar approach which would facilitate a diversified regional trade structure and play a role of a stabilizing factor in the open Ukrainian economy.

Key words: *international services trade, regional integration, free trade area, custom union.*